FIKIH OKUMALARI

1. TEMİZLİK

Yüce Allah'ın inananlardan temiz olmalarını istemesinin sebebi nedir?

İslam dini getirdiği hükümlerle insanların dünya ve ahiret hayatında mutlu olmalarını arzulamıştır. Bundan dolayı temizliğin her türünü dinî yükümlülük kapsamında kabul etmiştir. Maddi temizliği farz kılmış, bu konuda mükelleflere birtakım görev ve sorumluluklar yüklemiştir. Dinimiz; bireyin, toplumun ve çevrenin temizlik anlayışını korumak ve geliştirmek istemektedir.

Peygamberimize bu görev verilirken kendisine yapılan ilk hitapta yer alan hususlardan biri de temizlikle ilgilidir. Peygamberimize şöyle buyrulmuştur: **"Ey elbisesine sarılıp örtünen (Resul!), kalk ve (insanları) uyar ve sadece Rabb'ini yücelt, elbiseni temiz tut, murdar şeylerden uzak dur."**[1] Bu ayetler özelde Peygamberimize genelde tüm inananlara hitap etmektedir. Buna göre Müslüman bilgili, bilinçli ve her yönüyle temiz olmalıdır. Bir başka ayette **"Ey Âdemoğulları! Her mescide gidişinizde güzel giysilerinizi giyin…"**[2] buyrulur. Böylece cemaatle namazda temizliğin önemi vurgulanır. **"…İbrahim ve İsmail'e: Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rüku ve secde edenler için Evim'i temiz tutun, diye emretmiştik."**[3] ayeti, çevre temizliğini de kapsamaktadır.

Temizlikle iman arasında sıkı bir ilişki vardır. Kirlilik imanla bağdaşmayan bir durumdur. Peygamberimiz hadislerde temizliğin imanın yarısı olduğunu söylemiş, İslam'a yeni girenlere kelimeişehadet getirmelerini ve gusül abdesti almalarını emretmiştir. Bu uygulama da imanla temizlik arasındaki tamamlayıcı ilişkiye işaret etmektedir.

Peygamberimiz, temizlik konusunda da söz ve davranışlarıyla Müslümanlara rehberlik etmiştir. Onun temizlikle ilgili açıklama ve uygulamalarında ruh, beden, elbise, ev ve çevre temizliğine dair örnekler bulunmaktadır. Peygamberimiz (sav) camiye veya insan içine çıkarken en temiz elbiselerini giymiştir. Güzel koku sürmüştür. Böyle davranmayı tavsiye etmiştir. Camiye gideceği zaman çiğ soğan ve sarımsak yemekten sakınmıştır. Cemaate katılacak olanlara bunları yemeyi önermemiştir. İnsanların geçtiği yerlere ve gölgeliklere abdest bozmayı yasaklamıştır. Boy abdesti almayı ve bedeni düzenli olarak temizlemeyi ısrarla tavsiye etmiştir. Bu güzel örnekler Peygamberimizin (sav) temizlik konusundaki rehberliğini göstermektedir.

TEMEL HADİS

"Her kim gusleder, sonra cumaya gelip belirlenen namazı kılar, sonra hutbesini bitirinceye kadar sessizce (imamı) dinler, sonra onunla beraber namazını kılarsa, o cuma ile sonraki cuma arasındaki günahları ayrıca üç günlük günahları daha bağışlanır."

(Müslim, Cum'a, 26.)

''Allah temizdir ve temiz olan şeyleri sever...''

(Tirmizi, Edeb, 41.)

''Yemeğin bereketi, yemekten önce ve sonra (elleri ve ağzı) yıkamaktır.''

(Ebu Davud, Etıme, 11.)

''Eğer ümmetime zorluk vermeyecek olsaydım her namaz vakti misvak kullanmayı onlara emrederdim.''

(Müslim, Taharet, 42.)

---

1 Müddessir suresi, 1-5. ayetler.
2 Araf suresi, 31.ayet.
3 Bakara suresi, 125. ayet.

Temizliğin nasıl olması gerektiği dinimizde açıklanmıştır. Beden, elbise ve çevreyi temiz tutmak maddi temizliktir. Dinin ve aklın pis kabul ettiği şeylerden arınmak hakiki temizliktir.İnsanın beden ve elbisesinin temizliği yeterli görülmemiştir. Çevresini de temiz tutması istenmiştir. Bir de kalbi kötü duygulardan arındırmak anlamındaki "manevi temizlik" vardır. Sadece maddeden ibaret olmayan insanın sağlığı ve mutluluğu için dinimizde manevi temizlik de şart koşulmuştur. Bu iki tür temizlik yanında tamamen dinî bir belirleme ve özellik arz eden hükmi temizlik de emredilmiştir. Düzenli ibadet ve ahlaki erdemlerle hedeflenen de esasen bu temizliktir.

Bazı temel ibadetleri yapmak için maddi temizlik zorunludur. Mesela namaz kılmak için abdest farz kılınmıştır. Abdest, belli organları su ile yıkamayı ve mesh etmeyi ifade eder.

Kur'an'da Peygamberimizin özelliklerinden ve görevlerinden bahsedilirken tezkiyeden de bahsedilmiştir. Tezkiye; insanların şirk, günah, cehalet gibi çirkin düşünce ve davranışlardan temizlenip arınmasıdır.

Görsel 2.1: Namaz kılabilmek için abdest almak farzdır.

Beden, elbise, ev ve çevre temizliği Müslüman'ın ibadetlerine yansır. **"Şüphesiz Allah çokça tövbe edenleri ve çok temiz olanları sever."**[4], **"Doğrusu, hem (maddi ve manevi olarak) temizlenen hem de Rabb'inin adını anıp namaz kılan kurtuluşa ermiştir."**[5] ayetleri ibadet ve temizlik ilişkisinin ayrılmaz olduğuna işaret etmektedir. Bu ayetlere göre Allah'ın hoşnut olduğu kimse maddi ve manevi açıdan temiz olandır.

Maddi Kirlilik

Aslen veya geçici olarak temiz olmama pislik, murdarlık ve kirlilik durumuna "necis" denir. Dinin pis olduğunu kabul ettiği nesnelerden birinin bulaştığı şey de "kirli" ve "pis" kelimeleriyle ifade edilir. Pislik taşımayan nesneler dinen temiz yani "tahir" olarak kabul edilir.

Kan, domuz eti, sarhoş edici içecekler, insan ve hayvanlara ait idrar ve dışkı dinen necis sayılan maddelerdir.

Kara hayvanlarından etlerinin yenmesi haram olan ve dinî usule uygun biçimde boğazlanmadan kesilen ya da öldürülen hayvanların da etleri necistir.

Manevi Kirlilik

Dinimiz bazı durumları maddi boyutunun ötesinde, hükmen kirlilik kabul etmiştir. Din, bu gibi durumları kirlilik kabul ettiği için dindar insan böyle hâllerde kendisini manen kirli hisseder. Bu gibi durumlarda olanlar madden temiz olsalar bile dinin önerdiği özel temizlik şekilleriyle temizlenmedikçe kirli sayılırlar. Hükmi kirlilik, abdestsizlik veya cünüplük sebebiyle insanda meydana geldiği varsayılan kirlilik hâlidir. Bu, hades terimiyle ifade edilir. Hades ise büyük hades ve küçük hades olmak üzere ikiye ayrılır. Cünüplük, hayız ve nifas gibi hükmi kirlilikler büyük hades; abdest gerektiren hükmi kirlilik de küçük hadestir. Büyük hükmi kirlilikten gusül ile küçük hükmi kirlilikten de abdest ile temizlenilir. Suyun bulunmaması veya bulunduğu hâlde kullanma imkânının olmaması hâlinde her ikisinden temizlenme yolu ise teyemmümdür.

4 Bakara suresi, 222. ayet.
5 Ala suresi, 14-15. ayetler.

Maddi ve Hakiki Temizlik

Maddi ve hakiki temizlik; beden, elbise ve namaz kılınacak yeri dolayısıyla çevreyi necasetten temizlemektir. Maddi ve hakiki pislikten temizlenmek için önerilen başlıca yollar şunlardır: su ile yıkama, suda kaynatma, ateşe sokma, silme, ovalama, kurutma, kazıma, üzerine toprak serpme, içindeki suyun tamamını veya bir kısmını boşaltma, kimyasal yapısını değiştirme (istihale), tabaklama ve boğazlama

Maddi kirlilik söz konusu olduğunda kişisel temizlik hususunda istibra ve istinca kavramları öne çıkmaktadır.

Görsel 2.2: Maddi pislikten temizlenmenin başlıca yollarından biri su ile yıkamadır.

İstibra, küçük abdest bozduktan sonra idrar yolunda kalabilecek idrarın tamamen kesilmesi için bir süre beklemektir. Bu beklemeden sonra uzvun dışına çıkan idrar yaşlığı temizlenir ve abdest alınır. Namazın sıhhati için özellikle erkekler için istibranın önemi büyüktür. Özür hâli dışında, vücuttan idrar sızıntısı olduğu sürece abdest geçerli olmaz. Bunun için son damlaların kesildiğinden emin olmadan abdeste başlanmamalıdır. İdrarın vücuttan iyice çıkması için bir süre beklemek, biraz hareket etmek, yürümek ve öksürmek gibi istibra yöntemlerine başvurulabilir. İdrardan hemen sonra abdest alınması hâlinde sızıntıların elbiseyi kirletme durumu söz konusu olmaktadır. Peygamberimiz konuyla ilgili uyarıda bulunmuştur. Peygamberimiz, *“İdrardan sakınınız. Çünkü kabir azabının çoğu ondandır.”*[6]

İstinca, büyük abdest bozduktan sonra temizlenme işlemidir. Günlük hayatın bir parçası olan bu temizlik, fertlerin sağlığı, insani ilişkileri ve ibadet hayatı bakımından önemlidir. İstincanın su ile yapılması esasdır. Suyun bulunmadığı durumlarda ise temizliğe ve sağlığa elverişli araçlarla yapılması gerekir. Tuvalet kağıtlarının bu amaçla kullanılmasında dinen bir sakınca bulunmamaktadır. Tuvalet kağıdı istinca amacıyla kullanılsa da İslam’ın öngördüğü temizlik için tek başına yeterli olmayabilir. Bunun için su ve tuvalet kâğıdını beraber kullanmanın daha doğru olacağı söylenebilir.

İstinca sol elle yapılır. Bu esnada suyun ve diğer temizlik malzemelerinin israfından kaçınılmalıdır. Su ile temizlendikten sonra kurulanmak temizlik ve sağlık açısından önemlidir.

Manevi ve Hükmi Temizlik

Manevi veya hükmi temizlik, abdest almak ve cünüplükten temizlenmektir. İnsanın dinin önerdiği şekilde madden, hükmen temiz olabilmesi için abdest ve gusül alması gerekir. Kişi abdest aldığında küçük hadesten temizlenmiş olur. Abdesti elverişli bir su kullanarak ve şartlarına uygun olarak almalıdır. Hayız kanı kesilen ve lohusalığı sona eren kadın, cünüp kadın ve erkek şartlarına uygun gusül aldığında büyük hadesten arınır. Gusül ve abdest almak için su yoksa "teyemmüm" edilir. Teyemmüm "su yokluğunda'' başvurulan özel ve sembolik mahiyet taşıyan hükmi temizliğe başvurur.

6 İbni Mace, Tahâret, 26.

Özürlünün Abdesti

Görsel 2.3: Kişi abdest aldığında küçük hadesten temizlenmiş olur.

İbadetler ve temizlik bakımından özürlülük; devamlı burun kanaması, idrarı tutamama, devamlı kusma ve kanayan yara bulunma gibi abdesti bozan ve kısmen süreklilik taşıyan bedenî rahatsızlıkların bulunma durumudur.[7] Bunların sonucunda meydana gelen rahatsızlıklara özür (mazeret) adı verilir. Akıntısı bulunan kadınlar ile tıbbi cihazlara bağlı olarak tedavi gören hastalar bu gruba dâhildir. Özür sahiplerine abdesti bozan durumlar konusunda özel hükümler getirilmiştir. Böylece onların ibadet etmesine fırsat tanınmıştır. Mazeretin en az bir namaz vakti sürmesi gerekir. Ayrıca özrün her vakit içinde en az bir kere tekrar etmesi gerekir. Bu durumda özür sahibi olunur. Özür sahipleri her vakit için abdest alır. Mazereti dışında bir sebeple abdesti bozulmadığı sürece iki vakit arasında her türlü ibadeti yapabilirler. Ancak vaktin çıkmasıyla abdestlerini yenilemeleri gerekir. Özür sebebi olan durum bir tam vakit görülmediği zaman özür durumu biter. Kişi normal kimseler gibi hareket eder.

Kadınların Özel Hâlleri

İslam, hak ve yükümlülükler ve Allah’ın hükümlerine muhatap olma bakımından kadınla erkek arasında bir ayrım yapmamıştır. Allah'a (cc) sunulacak ibadetler, emir ve yasaklarına karşı gösterilecek itaat ve bunun sonucu elde edilecek mükâfatlar bakımından kadınla erkek arasında bir fark yoktur. Kadınların fizyolojilerinden kaynaklanan özel durumları için hükümler vardır. Bunlar "hayız, nifas ve istihaze” gibi özel hâllerdir. Özel durumlar, fıkıh ilminde kadınlar için farklı hükümler koymayı gerektirir. Bunları öğrenmek farzıayndır. Bu hususlarda ebeveynlere büyük sorumluluk düşer.

Hayız

Ergenlik çağına giren sağlıklı bir kadının döl yatağından hastalık ve lohusalık dışında belirli aralıklarla ve bir süre kan gelmesidir.[8] Bu durum kadınlarda ergenlikten menopoz dönemine kadar her ay devam eder. Dilimizde bu durumu ifade etmek için “âdet hâli”, “aybaşı” gibi ifadeler kullanılır. Hanefi mezhebine göre âdet hâli üç günden az, on günden çok olmaz. Şafii mezhebine göre ise bu süre en az bir gündüz ve bir gecedir (yani 24 saattir). En fazla ise on beş gündür.

İslam’da hayız hâli, bazı ibadetlerin yapılmasına ve cinsel ilişkiye girilmesine engel hükmi bir kirliliktir. Bu durum, kadının madden de kirli olduğu ve ondan uzak durulması anlamına gelmez. Çünkü bu, kadının iradesiyle meydana gelen bir durum değildir.

Nifas (Lohusalık)

Nifas, doğumdan sonra gelen kandır. Bu kanın gelmesiyle kadında bazı ibadetleri yapmaya engel olan hükmi kirlilik durumu oluşur. Dilimizde bu duruma lohusalık, nifas hâlindeki kadına da ''lohusa'' denir. Hayızlı kadın gibi lohusa da madden temiz sayılır.[9]

7 Diyanet İşleri Başkanlığı, İlmihâl, I: 201.
8 MEB, 131.
9 Diyanet İşleri Başkanlığı, İlmihâl, I: 192, 204.

Lohusalık hâli, Hanefilere göre alt sınırı olmamakla birlikte, en çok kırk gün sürer. Peygamberimiz bir hadisinde *"Lohusaya (azami) kırk gün müddet tayin edilmiştir. Kırk gün sonunda temizlenirse (ne ala!) Aksi hâlde (lohusa), namaz kılmak için o kırk günü aşmaz.''*[10] buyurmuştur. Şafii mezhebinde ise bu süre en çok altmış gündür.

Hayızlı ve Nifaslıya Ait Dinî Hükümler

Hayız ve nifas durumunda olan kadınların tabi oldukları dinî hükümler kısaca şöyledir:

1. Gusül gerekmesi ve cinsel ilişkinin yasak olması: Hayız ve nifas durumunda olan kadınların bazı ibadetleri yapmaları ve cinsel ilişkiye girmeleri haramdır. Bu durumları sona eren kadınların gusül almaları gerekir. Hayız ve nifas durumundaki kadınlara "namaz, oruç, tavaf ve Kur'an'ı eline alarak okumak" gibi ibadetler caiz değildir.

2. Kadının âdet görmekle ergen sayılması: Genç kız âdet görmeye başlayınca ergen sayılır ve namaz, oruç, hac, zekât gibi dinî emir ve yasakların muhatabı olur.

3. Namazdan muaf tutulma ve orucu erteleme: Hayzın bu iki ibadetin ifasına engel bir mazeret sayıldığında fıkıh bilginleri görüş birliğine varmıştır. Hayız süresince kılınmayan namazlar kaza edilmez. Oruçlar ise temizlendikten sonra tutulur. Bu konularda görüş birliği vardır.

Nitekim Hz. Aişe kendisine "Neden hayızlı kadın orucu kaza ediyor da namazı kaza etmiyor?" şeklindeki bir soruya "(Vaktiyle) Bu iş bizim başımıza gelirdi de orucu kaza etmekle emrolunur, namazın kazası ile memur olmazdık." şeklinde cevap verir.[11]

İstihaze

İstihaze, rahmin içindeki damarlardan hayız ve nifas hâli dışında ve bir hastalık veya yapısal bozukluk sebebiyle gelen kana denilir.[12] İstihaze, kadının âdet ve lohusalık dışındaki kanamalarının adıdır. Bir başka ifade ile istihaze ile kastedilen, kadının âdet ve lohusalık dışındaki kanamaların tümüne verilen addır. Âdet çağı içerisinde bulunan kadının, üç günden az ve on günden fazla gördüğü, doğum yapan lohusanın 40 günden fazla gördüğü, 9 yaşından küçük kızların veya menopoz dönemindeki kadınların gördükleri kanlar istihaze kanıdır.

İstihaze kanı, dinmeyen burun kanaması, tutulamayan idrar veya bir yaradan sürekli kan akması gibi bir özür hâlidir. Bu durumda olan kadının sadece abdesti bozulur. O, gerekli maddi-bedenî temizliği yapar. Elbisesine kan bulaşmasına karşı tedbir alır. Özürlü kimselere tanınan ruhsat ve muafiyetlerden yararlanır.

10 Darimi, Kitabu'l Vudu, 98: 956.
11 Müslim, Hayız, 69.
12 Beyhakî, Şuabü'l-iman, 3: 39.
13 bk. Buhari, Salat, 1; Müslim, İman, 259; Mesâcid, 176,179.
14 Nisa suresi, 103. ayet.